

ІМЕНА ПАЛОМНИКІВ «КЕНТЕРБЕРІЙСЬКИХ ОПОВІДЕЙ» ДЖЕФФРІ ЧОСЕРА В ПЕРЕКЛАДІ

Сидоренко С. І.

*кандидат філологічних наук, доцент,
завідувач кафедри англійської філології і перекладу
Національний авіаційний університет
просп. Любомира Гузара, 1, Київ, Україна
orcid.org/0000-0001-7265-559X
svsydorenko@gmail.com*

Ключові слова:

*англійська література,
середньоанглійська мова,
діахронічний переклад,
Максим Стріха, український
переклад, перекладацький
аналіз, семантичний аналіз.*

У 2019 році в українському перекладознавстві сталася довгоочікувана подія – Україна нарешті побачила повний український переклад «Кентерберійських оповідей» видатного твору класика англійської літератури Джеффри Чосера. Здійснений Максимом Стріхою переклад з оригінального середньоанглійського тексту не лише дозволив українським шанувальникам англійської літературної спадщини читати Чосера українською, але й надав науковцям, які цікавляться діахронічним перекладом, новий багатий матеріал для дослідження. У цій статті розглядаємо переклад імен чосерівських оповідачів – паломників, які вирушили в подорож до Кентербері. Українські версії імен, створені Максимом Стріхою, порівнюються з оригінальними середньоанглійськими назвами, їхніми сучасними англійськими та російськими перекладами. Здійснений семантичний аналіз дозволив зробити висновки щодо адекватності перекладів та висловити припущення щодо мотивації перекладачів у виборі того чи іншого відповідника. Суттєвою проблемою для перекладача українською була необхідність долати вплив «канонічних» російських перекладів, яким до 2019 року не було альтернативи в Україні. В цьому контексті цінними є пояснення Максима Стріхи, наведені ним у передмові до українського видання твору. В результаті перекладацького аналізу було виділено дві групи імен паломників – імена першої групи відтворюються очікуваними словниковими відповідниками, тоді як у відтворенні імен другої групи спостерігаємо відхилення від очевидних нейтральних еквівалентів. Аналіз українських відповідників імен чосерівських паломників показав, що перекладач прагнув бути вірним як смислу оригіналу, так і його духові, що йому переважно вдалося. Влучним, на нашу думку, прийомом є зведення разом в імені персонажу середньоанглійської реальності з українською історією, реалізоване завдяки підбору декількох архаїчних та маловживаних відповідників.

NAMES OF PILGRIMS OF GEOFFREY CHAUCER'S "CANTERBURY TALES" IN TRANSLATION

Sydorenko S. I.

*Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Head of the English Philology and Translation Department
National Aviation University
Liubomyra Huzara Avenue, 1, Kyiv, Ukraine
orcid.org/0000-0001-7265-559X
svsydorenko@gmail.com*

Key words: *English literature, Middle English, diachronic translation, Maksym Strikha, Ukrainian translation, translational analysis, semantic analysis.*

In 2019, a long-awaited event took place – Ukraine for the first time in its history saw a full Ukrainian translation of “The Canterbury Tales”, an outstanding work by Geoffrey Chaucer, a classic of English literature. Maksym Strikha’s translation from the original Middle English text not only allowed Ukrainian admirers of English literary heritage to read Chaucer in Ukrainian, but also provided scholars interested in diachronic translation with rich new material for research. In this paper we look at the translation of the names of Chaucer’s narrators – pilgrims, who set out from London on their journey to Canterbury. The aim of the paper is to compare the Ukrainian versions of these names created by Maksym Strikha with the Middle English original names, their modern English and Russian translations. The conducted semantic analysis of the names gave the possibility to draw conclusions about the adequacy of the translation and to make assumptions about the translators’ motives behind selecting a particular counterpart. A significant problem for the Ukrainian translator was the need to overcome the influence of “canonical” Russian translations, which until 2019 had no alternative in Ukraine. In this context, the explanations provided by Maksym Strikha in his preface to the Ukrainian edition are of particular interest. As a result of the translation analysis, two groups of the pilgrims’ names were identified – the names in the first group were translated by common dictionary equivalents, while the translation of the names in the second group shows deviations from their obvious neutral equivalents. The conducted analysis of the Ukrainian versions of Chaucer’s pilgrims’ names showed that the Ukrainian translator sought to be true to both the meaning of the original word and its historical and sociocultural associations, which in most cases was successfully accomplished. In our opinion, a valuable and original solution of the Ukrainian translator was to bring together in the name of a character the Middle English reality and the Ukrainian historical context, which was realized through the selection of archaic and rare names.

Постановка проблеми. У 2019 році сталася подія, про яку мріяли покоління українських філологів, поціновувачів англійської літератури. У львівському видавництві «Астролябія» вийшов друком перший повний український переклад «Кентерберійських оповідей» Джеффри Чосера, здійснений із середньоанглійського оригіналу Максимом Стріхою. Без перебільшення, титанічна праця відомого українського науковця та перекладача була відзначена однією з найпочесніших перекладацьких премій – імені Григорія Кочура.

До появи перекладу «Кентерберійських оповідей» Максима Стріхи англійського класика фак-

тично не було в україномовній перекладній літературі. Як зазначає сам перекладач, існували «давні й незавершені спроби покійного Євгена Крижевича, яких забракло навіть для цитування в університетських підручниках, кілька напіваматорських уривків в Інтернеті та ще невеликий фрагмент з Оповіді Лицаря, майстерно перекладений Ігорем Качуровським (щоправда, не із середньоанглійського оригіналу, а з поетичного перекладу Невілла Когтілла сучасною англійською...)» [1, с. 5].

Українські читачі мусили задовольнятися російськими перекладами «Кентерберійських оповідей» – «канонічним» у радянські часи непов-

ним виданням чосерівського шедевра в перекладі Івана Кашкіна та Осипа Румера та його пізнішими перевиданнями, доповненими перекладами Тамари Попової та Тетяни Стамової.

Але тепер сумна прогалина ліквідована – п'ять років копіткої праці Максима Стріхи нарешті подарували нам Чосера українською.

Головною проблемою, з якою стикається будь-який перекладач Чосера, є часова дистанція більш ніж у шість століть, яка віддаляє нас від оригінального тексту. Відповідно, першим питанням для перекладача стає вибір стратегії – яким чином засобами сучасної мови представити сучасному читачеві текст, не лише написаний на іншому синхронному зрізі мовного розвитку, але й такий, що уособлює відмінне від сучасного світосприйняття? У разі діахронічного перекладу, яким буде будь-який переклад Чосера для сучасного читача, виклики зустрічі з іншомовною культурою ускладнюються ще й викликами часового виміру, оскільки перекладачу потрібно відтворити не лише іншомовний, але й іншоепоховий, так би мовити, культурний продукт.

Ось як сам Максим Стріха пише про свій вибір стратегії перекладу: «Очевидно, що можна взяти за орієнтир, скажімо, мову наших барокових поетик (на жаль, від українських сучасників Чосера взагалі залишилося лише кілька грамот). Але такий переклад несумнівно викличе цікавість лише дуже обмеженого кола читачів... Тож перекладач мусить не повертатися в якийсь певний час, а намагатися «реконструювати» засобами своєї мови певну «паралельну лінгвістичну реальність», яка збереже в читача стійке враження часової відстані й водночас не заважатиме діставати художню насолоду від читання тексту. Загальних правил такої «реконструкції» не існує» [1, с. 50].

Суттєвою проблемою для перекладача українською була необхідність долати вплив «канонічних» російських перекладів. Зокрема, переклад оповідей не можна було починати, не визначившись з іменами прочан-оповідачів. У передмові до свого перекладу Максим Стріха надає деякі пояснення щодо вибору українських імен паломників, які у Загальному пролозі завітали до заїзду «Табард», прямуючи до Кентербері на поклоніння мощам святого Томаса Беккета. Без сумніву, якщо український читач знайомий з російським перекладом, ба більше – англійським оригіналом, вибір перекладача спонукатиме його до порівнянь.

Мета і завдання статті. У цій статті ми порівняємо переклади імен чосерівських прочан сучасною англійською, російською та українською мовами, співставляючи семантику перекладних відповідників із семантикою оригінальних імен. Для порівняння скористуємось оригінальним чосерівським текстом [2], популярним перекла-

дом сучасною англійською Невілла Коггілла, виданим у серії Penguin Classics [3], російським перекладом академічного видання «Кентерберійських оповідей» московського видавництва «Наука» 2012 року [4] та українським перекладом Максима Стріхи [1; 5]. Метою порівняння є визначення способів відтворення оригінальних імен чосерівських прочан та можливої мотивації вибору перекладача.

Об'єктом дослідження є імена головних персонажів «Кентерберійських оповідей» Джеффри Чосера та їхні переклади сучасною англійською, українською та російською мовами.

Предметом дослідження є способи перекладу імен чосерівських прочан та мотивація вибору перекладача.

Виклад основного матеріалу дослідження. Наведена нижче таблиця містить перелік імен чосерівських прочан, зібраних із чотирьох зазначених текстів (див. табл. 1).

Імена деяких прочан дещо різняться у тексті Загального прологу та у заголовках їхніх оповідей, наприклад, *Sergeant of the Lawe / Man of Lawe* в оригінальному тексті, *Oxford Cleric / Clerk, Skipper / Shipman, Doctor / Physician, Woman from beside Bath / Wife of Bath* у сучасному англійському перекладі Невілла Коггілла, *Доктор медицини / Врач* в російському перекладі та *Сержант судовий / Правник, Доктор медицини / Лікар* в українському перекладі. В таблиці імена, що вжиті у заголовках оповідей, надані у дужках. *Chanouns Yeman* взагалі не згадується у Загальному пролозі – він приєднується до прочан пізніше.

Як бачимо, низка імен передається в російському та українському перекладах очікуваними словниковими відповідниками: *Knyght* – Рыцарь – Лицар, *Yeman* – Йомен – Йомен, *Prioress* – Аббатиса – Ігуменя, *Monk* – Монах – Монах, *Marchant* – Купец – Купец тощо.

Разом з тим є імена, для відтворення яких перекладачі відхилились від очевидних нейтральних відповідників. Саме вони є цікавими для аналізу.

Squier у Чосера – це 'young knight (knight bachelor, the first degree of knighthood)' [2, с. 1292]. Російський та український транслітеровані відповідники адекватно передають це значення, проте Максим Стріха пропонує також історизм Джюра, що має значення «(на Україні в XVI–XVIII ст.) зброєносець у козацької старшини» [6]. Використовуючи обидва імені – Сквайр та Джюра, перекладач здійснює несподіваний перетин англійської середньовічної реальності з українською історією.

Аналогічною транспозицією в українську історичну реальність є переклад *Som(o)noig* українською як Возний. Возний – це судовий урядовець у Польщі, Литовському князівстві й на Україні

Таблиця 1

Оригінальний текст Чосера	Сучасний англійський переклад Невілла Коггілла	Російський переклад Івана Кашкіна, Осипа Румера та Тамари Попової	Український переклад Максима Стріхи
Knyght	Knight	Рыцарь	Лицар
Squier	Squire	Сквайр	Сквайр, Джура
Yeman	Yeoman	Йомен	Йомен
Prioresse	Prioress	Аббатиса	Ігуменя
Nonne	Nun	Черниця	Законниця
Preestes	Priests	Капелланы	Святі отці (Священники)
Monk	Monk	Монах	Монах
Frere	Friar	Кармелит	Чернець
Marchant	Merchant	Купец	Купець
Clerk of Oxenford	Oxford Cleric (Clerk)	Оксфорд-ский Студент	Студент з Оксфорду
Sergeant of the Lawe (Man of Lawe)	Serjeant at the Law (Man of Law)	Юрист	Сержант судовий (Правник)
Frankleyn	Franklin	Франклин	Франклін
Haberdasshere	Haberdasher	Шапочник	Галантерей-ник
Carpenter	Carpenter	Плотник	Тесляр
Webbe	Weaver	Ткач	Ткач
Dyere	Dyer	Красильщик	Фарбар
Tapycer	Carpet-maker	Обойщик	Килимник
Cook	Cook	Повар	Кухар
Shipman	Skipper (Shipman)	Шкипер	Шкіпер
Doctour of Phisik	Doctor (Physician)	Доктор медицины (Врач)	Доктор медицини (Лікар)
Wif of Bathe	Woman from beside Bath (Wife of Bath)	Батская ткачиха	Жінка з Бату
Persoun of a Toun	Parson to a town	Приходской священник	Панотець
Plowman	Plowman	Пахарь	Ратай
Reve	Reeve	Мажордом	Управитель
Millere	Miller	Мельник	Мірошник
Som(o)nour	Summoner	Пристав церковного суда	Возний
Pardoner	Pardoner	Продавец папских индульгенций	Продавець реліквій
Maunciple	Manciple	Эконом	Економ
Hoost(e)	Host	Хозяин	Господар
Chanouns Yeman	Canon's Yeoman	Слуга каноника	Слуга при Крилошанині

до XIX ст. [6]. Ось як Максим Стріха коментує свій вибір імені для чосерівського персонажу: «Навряд чи й варто називати персонажа на ім'я Somnour (сучасною англійською Summoner) довгим описовим Пристав церковного суду. Адже для окреслення цього урядовця єпископського суду, до чийх обов'язків належало оповіщати відповідачів і свідків про час слухань, а під час самого слухання – вартувати при вході, існує майже ідеальний український відповідник, знайомий кожному ще зі шкільної лави завдяки безсмертній «Наталці Полтавці» Івана Котляревського: возний! Функції возного у старому українському суді були ж приблизно такі самі» [1, с. 57].

Для перекладу Nonne Максим Стріха відмовляється від очевидного відповідника Черниця,

натомість вибирає застаріле Законниця. Архаїчне поетичне ім'я Ратай надає він і чосерівському орачеві (Plowman). Вочевидь, вибір на користь застарілих лексем пояснюється бажанням перекладача додати своєму тексту кольору старожитності.

Preestes у російському перекладі передано як Капелланы, проте український перекладач вибирає більш семантично універсальну назву Святі отці / Священники.

У випадку з чосерівським Frere (англійською – ‘a member of a religious order’ [7, с. 226]) російський переклад також дає більш семантично вузький відповідник Кармелит (представник одного з католицьких чернечих орденів), а Максим Стріха вживає універсальну назву Чернець.

Sergeant of the Lawe у Чосера – ‘a lawyer who belonged to the highest order in his profession’ [2, с. 28]. З огляду на це, рос. Юрист та укр. Правник є адекватними нейтральними відповідниками, натомість Сержант судовий є дослівним перекладом, який через військові конотації слова «сержант», на нашу думку, викликає хибне уявлення українського читача про статус та рід діяльності цього персонажу.

Після Капеллана і Кармелита російський переклад Haberdasshere як Шапочник уже може свідчити про певну схильність Івана Кашкіна до звуження семантики імен. В українському перекладі бачимо словниковий відповідник Галантерійник.

Taruser у Чосера – це ‘weaver of tapestries, rugs, etc.’ [2, с. 29], тому суч. англ. Carpet-maker та укр. Килимник є адекватними відповідниками, на відміну від рос. Обойщик, яке в російській мові має значення «мастер, спеціаліст по обивке мебели» [8, с. 348]. Так само неточним є російський переклад Reve як Мажордом – чосерівський Reve був ‘manager of an estate or farm’ [2, с. 32], тоді як мажордом має значення «дворецкий, домоправитель» [9, с. 296] і асоціюється з управлінням багатим домом.

Wif of Bathe названа Woman from beside Bath / Wife of Bath у сучасному англійському перекладі і Жінка з Бату в українському. Ось як Максим Стріха заперечує проти російського імені Батская ткачиха: «...The Wife of Bath принципово хибно називати ... Батською ткалею... . . . вона справді ткаля, і її тканини кращі від еталонних тоді виробів з Іпру й Генту. Втім найголовніше те, що вона – Жінка, нестримна у своїй сексуальності й у прагненні захистити свою незалежність. Саме так називає її Чосер, і жодних підстав змінювати це ім’я в перекладі немає» [1, с. 56–57].

Під час перекладу Pardoner український перекладач іде проти сталого значення цього слова ‘a seller of indulgences’ [2, с. 34], (before the Reformation) a person licensed to sell ecclesiastical indulgences’ [10] і називає цього персонажа Продавцем реліквій, спираючись на його опис у тексті Чосера. «Але ж у самому тексті Чосера, – пише Максим Стріха, – про індульгенції ... коротко згадано лише в пролозі до власної оповіді цього персонажа. Натомість і в Загальному пролозі, і в пролозі до його ж таки оповіді значно частіше йдеться про фальшиві церковні реліквії, які цей герой Чосера неперевершено збував довірливим парафіянам. Тож коли перекладач не наважиться «викувати», згідно з етимологією оригіналу, власний термін (щось на кшталт Прощенника: мені здається, що Микола Лукаш, якби перекладав Чосера, вчинив би саме так), то логічніше вже буде назвати цього Pardoner’a Продавцем реліквій...» [1, с. 56].

Висновки і перспективи подальших розробок. Підбиваючи підсумки здійсненого перекладацького аналізу, нагадаємо, що поетичний переклад накладає свої обмеження на вибір перекладача, які слід брати до уваги. Абстрагуючись від цього фактора, справедливо зробити висновок, що, перекладаючи імена головних персонажів Чосера, Максим Стріха намагався бути вірним як смислу оригіналу, так і його духові, що йому переважно вдалося. Влучним, на нашу думку, прийомом є зведення разом в імені персонажу середньоанглійської реальності з українською історією завдяки підбору декількох архаїчних та маловживаних відповідників. Перспективи подальших досліджень вбачаємо у вивченні підходів автора українського перекладу «Кентерберійських оповідей» до відтворення онімного простору твору.

ЛІТЕРАТУРА

1. Чосер Джеффри. Кентерберійські оповіді / Із середньоанглійської переклав і прокоментував Максим Стріха. У 2-х частинах. Частина I. Львів : Видавництво «Астролябія», 2019. 528 с.
2. The Riverside Chaucer / General ed. Larry D. Benson. Oxford : Oxford University Press, 1990. 1327 p.
3. Chaucer G. The Canterbury Tales / Translated into Modern English by Nevill Coghill. London : Penguin Books, 2003. 510 p.
4. Чосер Джеффри. Кентерберійские рассказы / Отв. ред. А. Н. Горбунов. Москва : Наука, 2012. 951 с.
5. Чосер Джеффри. Кентерберійські оповіді / Із середньоанглійської переклав і прокоментував Максим Стріха. У 2-х частинах. Частина II. Львів : Видавництво «Астролябія», 2019. 544 с.
6. Словник української мови. Академічний тлумачний словник (1970–1980). URL: <http://sum.in.ua/>
7. Skeat Walter W. An Etymological Dictionary of the English Language. Garden City, New York : Dover Publications, Inc., 2005. 832 p.
8. Ожегов С. И. Словарь русского языка: Ок. 57 000 слов / Под ред. Н. Ю. Шведовой. 19-е изд., испр. Москва : Рус. яз., 1987. 750 с.
9. Словарь иностранных слов. 16-е изд., испр. Москва : Рус. яз., 1988. 624 с.
10. URL: <https://www.collinsdictionary.com/>

REFERENCES

1. Chaucer, Geoffrey. (2019) Kenterberijski opovidi [The Canterbury Tales] / Z serednoanhliskoi pereklav i prokomentuvav Maksym Strikha. In 2 parts. Part I. Lviv : Astroliabiiia. 528 p.

2. The Riverside Chaucer. (1990) / General ed. Larry D. Benson. Oxford : Oxford University Press. 1327 p.
3. Chaucer, G. (2003) The Canterbury Tales / Translated into Modern English by Nevill Coghill. London : Penguin Books. 510 p.
4. Chaucer, Geoffrey. (2012) Kenterberijskie rasskazy [The Canterbury Tales]. Ed. A. Gorbunov. Moskva : Nauka. 951 p.
5. Chaucer, Geoffrey. (2019) Kenterberiiski opovidi [The Canterbury Tales] / Z serednoanhliiskoi pereklav i prokomentuvav Maksym Strikha. In 2 parts. Part II. Lviv : Astroliabiiia. 544 p.
6. Slovnyk ukrainskoi movy. Akademichnyi tлумachnyi slovnyk [A Dictionary of the Ukrainian Language] (1970–1980). Retrieved from: <http://sum.in.ua/>
7. Skeat, Walter W. (2005) An Etymological Dictionary of the English Language. Garden City, New York : Dover Publications, Inc. 832 p.
8. Ozhegov, S. I. (1987) Slovar' russkogo yazyka: ok. 57 000 slov [A Dictionary of the Russian Language]. Ed. N. Yu. Shvedova. 19th ed. Moskva : Rus. Yaz. 750 p.
9. Slovar' inostrannyh slov [A Dictionary of Foreign Words]. 16th ed. Moskva : Rus. Yaz. 1988. 624 p.
10. Retrieved from: <https://www.collinsdictionary.com/>